

Antony Valabrègue, Au Pays flamand... (Aanvulling 1)

N.B. De ontbrekende bladzijden uit de tekst van "Au pays flamand", gesignaleerd in de eerste bijdrage, De Plate, febr. 1981, kan ik nu hieronder bespreken. De heer R. Verbanck was zo vriendelijk mij een fotocopie daarvan te bezorgen waarvoor ik hem nog ~~stene~~ van harte bedank. Ter wille van de duidelijkheid herneem ik mijn tekst over Sint-Winoksbergen en Kassel. Daartussen had A.V. het hoofdstuk "Moeurs et Traditions" ingelast dat ik hier nu ook behandel.

Bergues (Sint-Winoksbergen)

'n Heel stil vervallen stadje. Eertijds hoofdplaats van een kasselrij met 33 steden en dorpen. ~~Het~~ station is gebouwd te midden van een bastion van de versterkingen van Vauban. Prachtig is het ~~on~~angs gerestaureerde belfort, in Vlaamse renaissance uit de 16e eeuw. De nachtwachter vlakbij kondigt nog de uren aan in het Vlaams.

De stad heeft zich ontwikkeld rond de abdij gesticht door Sint-Winok (665), op de Groenberg, waar nog twee ongelijke torens rechtstaan, de Witte en de Blauwe toren. Relieken van Sint-Winok, vereerde stadspatroon, in de Sint-Maartenskerk (17e e.), flink gestoffeerd met doeken van Vlaamse meesters (o.a. O. Venius, Jan van Reyn, R. Van Hoecke).

Moeurs et Traditions.

In 1853 werd in Duinkerke het "Comité flamand" opgericht met het doel eigen geschiedenis, zeden en tradities te bestuderen. Tot de stichters behoorden Ed. de Coussemaker (zie verder) en Lod. De Baeker (1814-1896), auteur van "Les Flamands de France" (Gent, 1850). Een bijzonder ijverig lid was ook de Kasselse historicus M. De Smyttere (1800-1885). Het genootschap, dat weldra veel aanhangers teldt, gaf Annales en een Bulletin uit en publiceerde ook een kritische bibliografie over Frans-Vlaanderen. Aan de hand van een enquête, geleid door de Coussemaker, werd een kaart opgemaakt (1856-1857) van de verspreiding van het Vlaams en van de gemengde en verfranste gebieden. Weldra ondervond de culturele beweging tegenwerking van de wantrouwige officiële administratie maar de actie werd voortgezet. In Duinkerke werd ook "La Société Dunkerquoise" gesticht met als voornaamste studieobject de lokale geschiedenis.

Laat me toe hier de merkwaardige figuur en het werk van Edmond de Coussemaker bondig te belichten.

Die buitengewoon verdienstelijke man stamde uit een vooraanstaande familie van Nederlandse afkomst. Hij werd op 19 april 1805 geboren te Belle waar zijn vader (licentiaat in de rechten van de Leuvense en doctot in de geneeskunde van de Leidse universiteit) vrederechter was. De begaafde Edmond deed zijn humaniora in Belle en in Dowaaï. In die laatste stad kreeg hij ook zijn eerste muzikale opleiding die voortgezet werd in Parijs waar hij rechten studeerde (1825-1830). Door zijn familierelaties had hij hier toegang tot de hoogste kringen.

In Dowaaï deed hij stage als advocaat (1831) en breidde er zijn muziekstudie uit. In 1836 huwde hij met Maria Mignard de la Mouillière uit Broekburg en begon hij zijn loopbaan van magistraat. Eerst werd hij waarnemend vrederechter in Belle, daarna vrederechter in Sint-Winoksbergen (1843), rechter in Hazebroek (1845), vervolgens in Duinkerke (1852) en ten slotte in Rijsel (1858) waar hij stierf op 10 juni 1876.

Algaux ontplooidde E. de C. een ongemene bedrijvigheid. Als componist schreef hij o.a. een aantal kerkelijke en wereldlijke gezangen en als musicoloog deed hij opzoeken over Hu(g)bald (een theoreticus uit Vlaandrens vroegste muziekgeschiedenis, 9e-10e eeuw) en over de middeleeuwse muziek waarover hij veel publiceerde. Ook als archeoloog en historicus was hij zeer actief. Het resultaat van 20 jaar archivale opzoeken legde hij vast in "Troubles religieux du XVIIe siècle dans la Flandre maritime", een vierdelig

werk met een overvloed van bewijsstukken (Brugge, 1875-1886). Het meest bekende is E. de C. als filoloog en folklorist door zijn "Chants populaires des Flamands de France" (eerste uitgave Gent, 1856, 419 blz. tekst, met platen en muziek - zie verder.)

Het was in zijn huis in Duinkerke, waar hij rechter was, dat op 10 april 1853 het "Comité flamand de France" gesticht werd. De leuze was "Moedertaal en Vaderland" en het doel: alle uitingen van Vlaamse cultuur te verzamelen en "le maintien de la langue flamande dans les arrondissements de Dunkerque et d'Hazebrouck". De stichters wens-
ten ~~ten~~ ~~daar~~ ~~bij~~ goede Franse staatsburgers te blijven. Na enkele maanden telde het comité 140 nieuwe werkende leden waaronder ook buitenlanders zoals: Joz. Alberdingk Thijm, J. Kervyn de Lettenhove, Jules de Saint-Genois, H. Conscience, Pr. Van Duyse, F. Snellaert, C. Serrure, de gebroeders Grimm, A. Hoffmann von Fallersleben. E. de Coussemaker - geen echte strijdersfiguur ~~vaalseda~~ ~~boven~~ ~~genoem~~ - de L. De Baeker, maar een overtuigd verdediger van de moedertaal - bleef voorzitter tot aan zijn dood, d.w.z. 23 jaar lang. Hij was lid van meer dan 25 geleerde genootschappen van Frankrijk en corresponderend lid van een groot aantal Europese academiën. De diploma's daarvan worden bewaard in het ~~Depuydt-museum~~ te Belle. Ver-
bijsterend is het feit dat na zijn dood de duizenden boeken en documenten van zijn bibliotheek in verscheidene veilingen verspreid werden in Belle en Brussel. (cf. L. Verbeke, Vlaanderen in Frankrijk, Davidsfonds, Leuven, 1970, pp. 49-57 en voor-
al R. Debevere, Edmond de Coussemaker (1805-1876), een belangrijk Frans-Vlaming, Ons Erfdeel, 12e jg. nr 2, pp. 105-113; nr 3, pp. 87-94; nr 4, pp. 100-105.)

Terug nu naar de uiteenzetting van A. Valabrègue.

Het is moeilijk: zo gaat hij verder, de huidige situatie van het Vlaams te beoor-
delen. De plattelandsbevolking houdt ervan als van haar natuurlijk uitdrukkings-
middel. Hij voegt er volgende relevante opmerkingen aan toe. "Les Flamands de Fran-
ce ne comprennent pas toujours le dialecte qui a été organisé de nos jours en Bel-
gique et qui se rapproche, dans ses formes, du hollandais. Cette langue, en deve-
nant officielle et littéraire, s'est éloignée de ses origines populaires (A.V. be-
doelt hier de taal van de heroplevende literatuur in Vlaams België vooral bevorderd
door de Van Nu en Straks-Baweging); le flamand qu'on parle aux environs de Dunker-
que est resté, pour ainsi dire, plus classique. ~~Un livre imprimé en Belgique offrira sans aucun doute maintes difficultés à un~~
Un livre imprimé en Belgique offrira sans aucun doute maintes difficultés à un
villageois que voudra en faire la lecture". Bovendien is hier geen Vlaamse litera-
tuur ontstaan. "Cette abstention prouve combien l'influence de l'éducation fran-
çaise s'est insinuée chez eux de toutes parts." (Inderdaad, hoe kan een taal zich
uiten als ze systematisch gewurgd wordt!).

In de 17e eeuw, vervolgt A.V., was er Mich. De Swaen van Duinkerke, een waar-
achtig dichter. Verder: Abraham de Conynck van Belle, Andries Staven van Kassel,
Modewyck van Sint-Winoksbergen. De hele poëzieschat "de nos Flamands" ligt in de
liederenverzameling van De Coussemaker en in enkele hier en daar verspreide stuk-
ken. Aan die bundel besteedt A.V. grote aandacht (9 blz.). Ik sta er ook wat lan-
ger bij stil.

Terecht beschouwde E. de Coussemaker zijn werk "als een bijdrage tot de kennis van de Nederlandse beschaving". Het is een verzameling van 150 volksliederen
(d.w.z. anoniem en onpersoonlijk, volgens de opvatting van E. de C.) met de oorspronkelijke zangwijze, een Franse vertaling en aantekeningen, voorafgegaan door
een inleiding. Van dat boek bezorgde P. Bayart een tweede uitgave met belangwek-
kende notities (Rijsel, 1930) en de werkgroep Malegijs, Kemmel-Steenvoorde, een
anastatische druk, 1976, die hier voor me ligt.

De inleiding is bijzonder lezenswaard. E. de C. zet erin uiteen waarom hij dat
werk aangevangen heeft. Volksliederen drukken het intieme leven van een natie uit.
De tijd dringt om die documenten, "précieux souvenirs de notre antique et naïve
Flandre" te verzamelen. Hierbij merkt hij op: "Les derniers vestiges de la civili-
sation flamande dans le Nord de la France sont près de s'engloutir dans l'oubli..." (p. IV).

"La langue flamande disparaît de jour en jour du sol de notre Flandre. La langue française, la seule qui soit permise d'enseigner dans les écoles primaires, s'étend de plus en plus sa domination. Ses envahissements sont tels que, dans quelques années, les personnes sachant lire et écrire le flamand seront rares, se qui ne laisse pas que d'être regrettable à plus d'un point de vue..." (pp. VI-VII). (Die pessimistische woorden zijn - zoals we weten - in vervulling gegaan).

"L'enseignement du flamand n'a-t-il pas encore un avantage incontestable, celui de donner une grande facilité à apprendre les autres langues du Nord, et le français lui-même? (Een argument dat we nog op onze dagen horen in Frans-Vlaanderen)."... pourquoi n'enseignerait-on pas dans la Flandre la langue flamande du moins au même titre que l'anglais, l'allemand ou l'italien? Cette exclusion, dont elle est l'objet, est irréfléchie et déraisonnable, ceux qui l'ont prononcée n'ont pas envisagé le côté utile et pratique du flamand" (p. VII).

"La langue flamande; qui dans notre Flandre est restée stationnaire, a fait, en Belgique, depuis environ un demi-siècle, un pas vers le Hollandais... (De geschreven taal van de aanhangers der Vlaamse Beweging had inderdaad een algemeen Nederlands karakter en sloot vanzelfsprekend aan bij die van het Noorden). Ceci est tellement vrai que les Flamands de France lisent très bien les écrivains belges et hollandais des XVIIe et XVIIIe siècles, et qu'ils ont de la peine à comprendre les livres modernes. Sous ce rapport, on trouvera dans nos chants des expressions qui sont hors d'usage aujourd'hui chez les Belges, nos plus proches voisins, aussi bien dans la langue parlée que dans la langue écrite..." (pp. XXII-XXIII).

Wat nu zijn liederen betreft - waarvan er vele, zoals te verwachten was, ook bij ons bekend zijn - E. de C. heeft ze opgetekend uit de mond van het volk in de arrondissementen Duinkerke en Hazebroek. Ze werden hem voorgezongen door kantwerkers en leerlingen van de zondagsscholen in Belle, Kassel en Steenvoorde. Hij heeft ze in 13 categorieën ingedeeld, alle voorzien van een korte commentaar. Hier en daar neemt hij een variatie op, b.v. een Rijnlandse bij lied 34. Verder geeft hij nog musicologische beschouwingen over de melodie, de harmonie, de tonaliteit en het ritme van de liederen.

Nu volgen we weer A.V.

Die "Chants populaires" treffen hem door hun natuurlijkheid en hun eigen Vlaamse aard. Hij haalt er een tiental aan (in de Franse vertaling). Sommige kerstliederen doen denken aan doeken van de Vlaamse Primitieven.

B.v. lied 13. Fris en naïef klinken volgende regels:

Maria geeft hem suikerpap
en Joseph brengt den windelap...
Daer Joseph werkt den heele nacht
en wascht de luyers in den gracht.
Nu maekt hy hier, dan roept hy hout,
want met den winter is het kout...

van lied 32, "tGodsdeel of den Rommelpot" (pot met errond een varkensblaas waardoor een rietje werd getrokken) vinden we een voorstelling bij Adr. Van Ostade.

"Geeft wat om den rommelpot,
't is zoo goet om hutsepot..."

Sommige verzen hebben de waarde van een gezegde. Zo de beginregels van lied 38.

"Waer is erkerke sonder sanck,
of kermis sonder keelgeklanck..."

De Spellewerkers vieren hun patrones, Sinte-Anna, met grote vreugde en treuren als die feestdag is (zeven Sinte-Annaliedjes heeft E. de C. opgenomen)

Uit lied 97 citeer ik:

Kindertjes, steekt yulder keelegatje op,
om te roepen; zymer al iow!
Zymer al iow! We moeder al zyn!
Hemme geen bier, we drinken al wyn...

En uit lied 98 :

Sint'Annadag is deure,
'k ben myn geldetje kwyt;
nu zit ik hier en treure
met kleynen appetyt...
Myn kussen aen de galge,
myn boetjes aen 't Perlorin (Fr. pilori = galg)
'k Wilde dat g'heele dage
Sint'Anna mogte zyn.

Van de zeven "Zeevaartliederen" vermeldt A.V. lied 64 en noemt het "une sorte de poésie nationale" van de Ijslandvaarders? Het was zeer populair in Duinkerke en vertelt bijzonderheden over de afvaart, de reisroute, de vangst en de terugkeer. (J.Fil-liaert - die ook naar E. de C. verwijst - beschrijft uitvoerig dat "foetaleid der Ijslandvaarders" in zijn net-zoveel-vlijt en piëteit geschreven "De laatste Vlaamsche Ijslandvaarders", Lambooy, Tiait, 1944, 2de uitg., pp. 94-99. De eerste verzen:

In 't jaer zeventien hondert,
gy moet niet zyn verwondert,
wy gaen al naer Nieupoort,
om te slaen een akkoord...

suggereren het aanwervingskantoor in Nieuwpoort waar in 1727 een "Compagnie van Vischvaert" opgericht was.

Lied 92 betreft de "Vinkenieren" met hun wedstrijden. "Est-il chose plus flaman-de?" vraagt A.V.

Plaisante vinkenieren,
den koelen mey komt aen,
de bruyloft van de dieren;
laet ons naer 't veld toe gaen...
Net en lym meê genomen,
met de pille al op den hoed (pille = lokvoggl)
regt naer de groene boomen.

Liefhebberd, schep goed moed!

Natuurlijk zijn er ook hekel-en spotliederen. Over de steedse maniertjes van de Duinkerkse meisjes gaat lied 132 (vooral gezongen door de kantwerksters van Belle):

Te Duynkerk' gaet het al verkeerd;
de meysjes zyn in 't fransch geleerd...
De meysjes dragen al zyden roks.
De knechten dragen maer leeren broeks...
De meysjes dragen markynen schoens.
De knechten dragen maer houten schoens...

Dat doet een beetje denken aan het schimddicht van de Amsterdammer Roemer Visscher (1547-1620) op de "Amsterdamse dochters" die de Brabantse mode volgen:

"De meiskens van de courtoisie
stellen op Brabants haar fantasie..."

Plezierig (en beroemd) is 'Carillon van Duynkerke" (lied 80):

Een kalemenden rok,
een wit mantlyntje d'rop,
En weet ye waer da'k weunen?
Al in Sint-Gillis dorp.
Een lynwaden kazakje,
een biezeboomen rok;
En zou 'k daermeê niet lachen?
De fruytpan op zyn kop.

Overbekend (ook bij ons) is het "Reuzelied" (44). (De verminkte tekst, meent E.deC. in de commentaar, gaat terug op Scandinavische tradities en het lied wordt in het eerste deel gezongen op de wijs van "Creator alme siderum").

De poëzie een land ligt in zijn liederen, besluit A.V. Ze mogen niet verloren gaan. De kamergeleerde moet naar de ziel van het volk luisteren als naar een bron van eeuwige jeugd.

(wordt voortgezet)

G. BILLIET.